

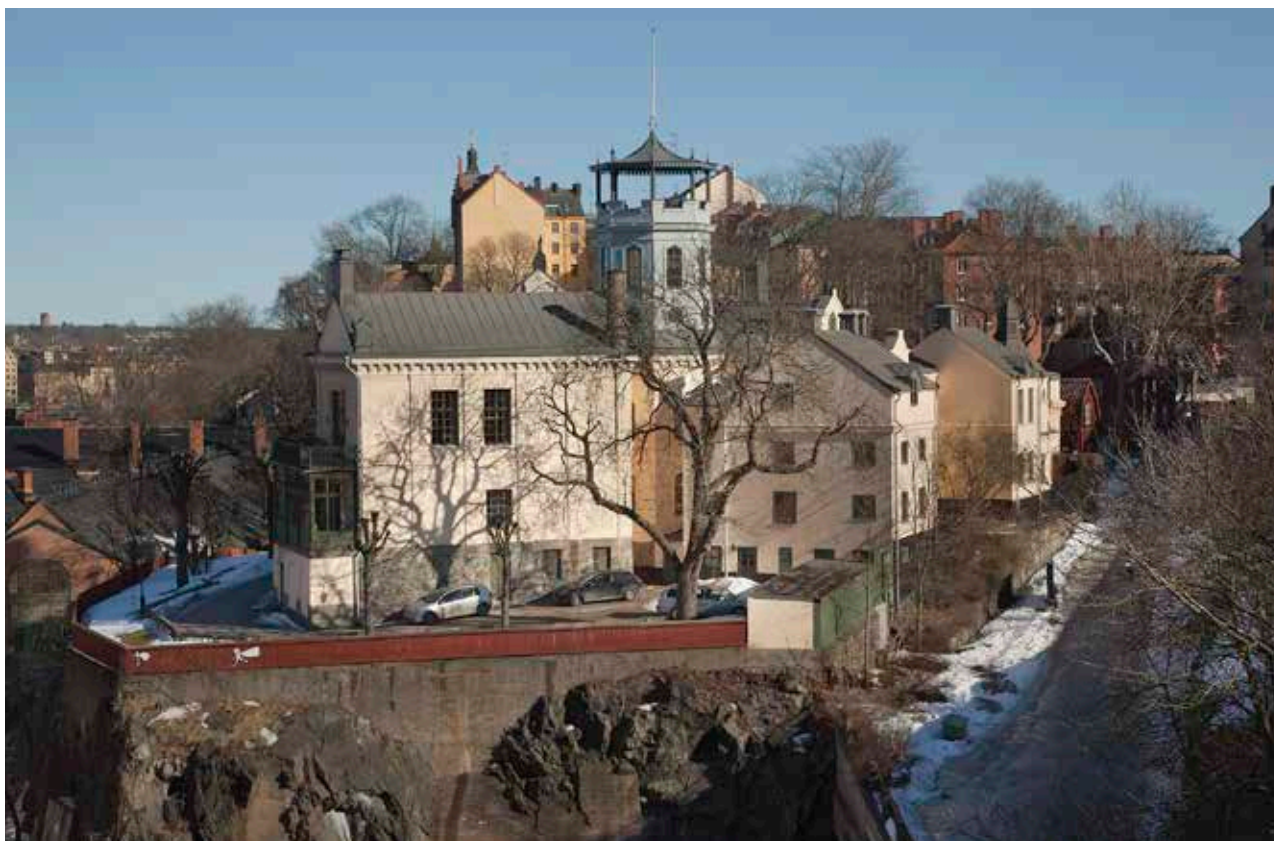

STADSHOLMEN

LUDVIGSBERG 4

Ludvigsbergsgatan 18–20

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

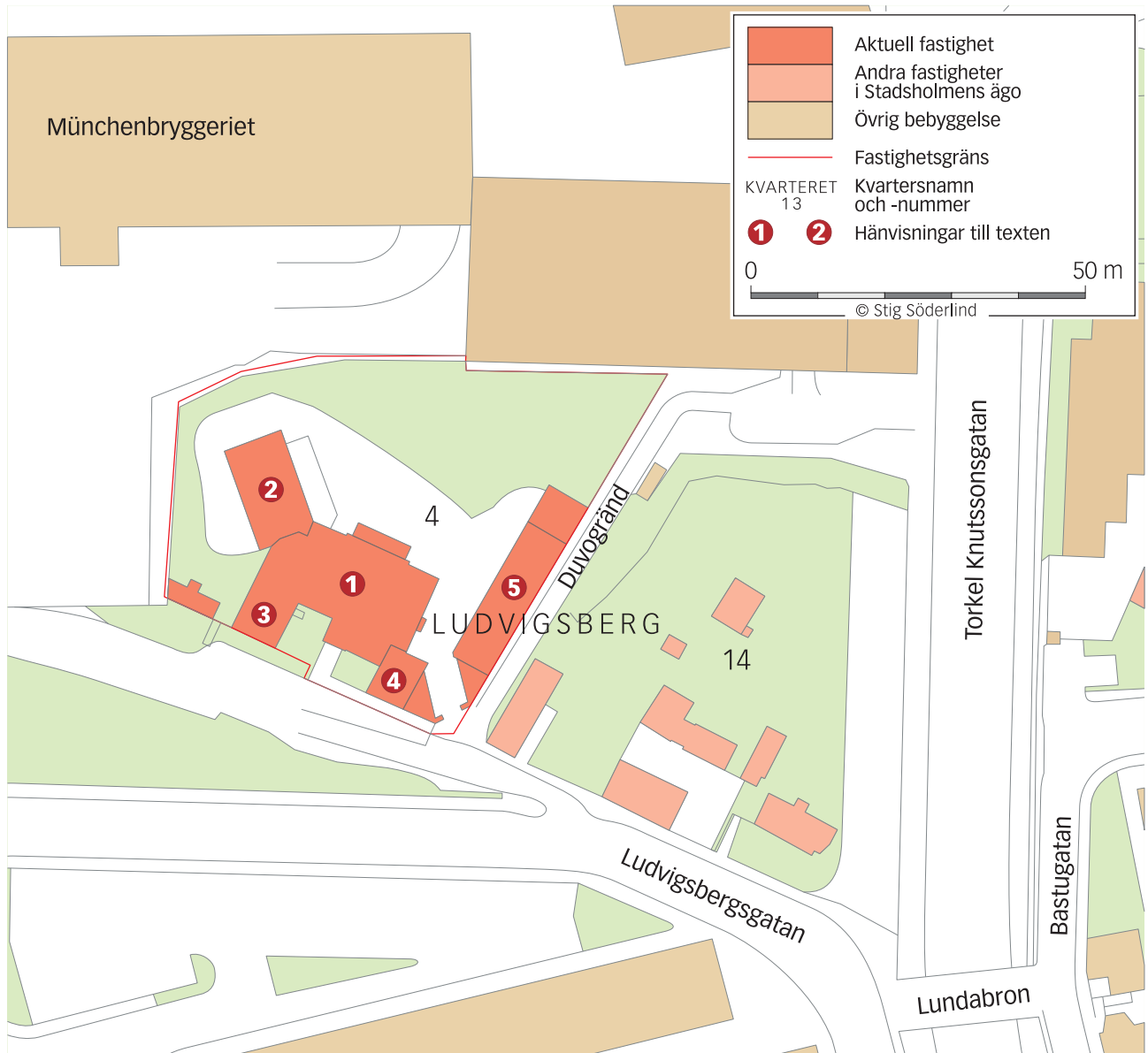
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktablad.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktablad kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktablad finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- 1** HUVUDBYGGNADEN
- 2** GALLERIFLYGELN
- 3** VÄSTRA FLYGELN
- 4** ÖSTRA FLYGELN
- 5** STALLET

CARL ROBERT LAMMS TAVELGALLERI MED TIDSTYPISK INREDNING OCH TÄT TAVELHÄNGNING. FOTO OMKR. 1900, REFOTO WOLFENSTEIN, SSM F50098.

Disponentvillan vid Ludvigsbergs mekaniska verkstad byggdes omkring 1860 för direktören Jacques Lamm och hans familj. Vid den tiden var villan en av de mest påkostade i Stockholm och ett främmande inslag på det fattiga Södermalm.

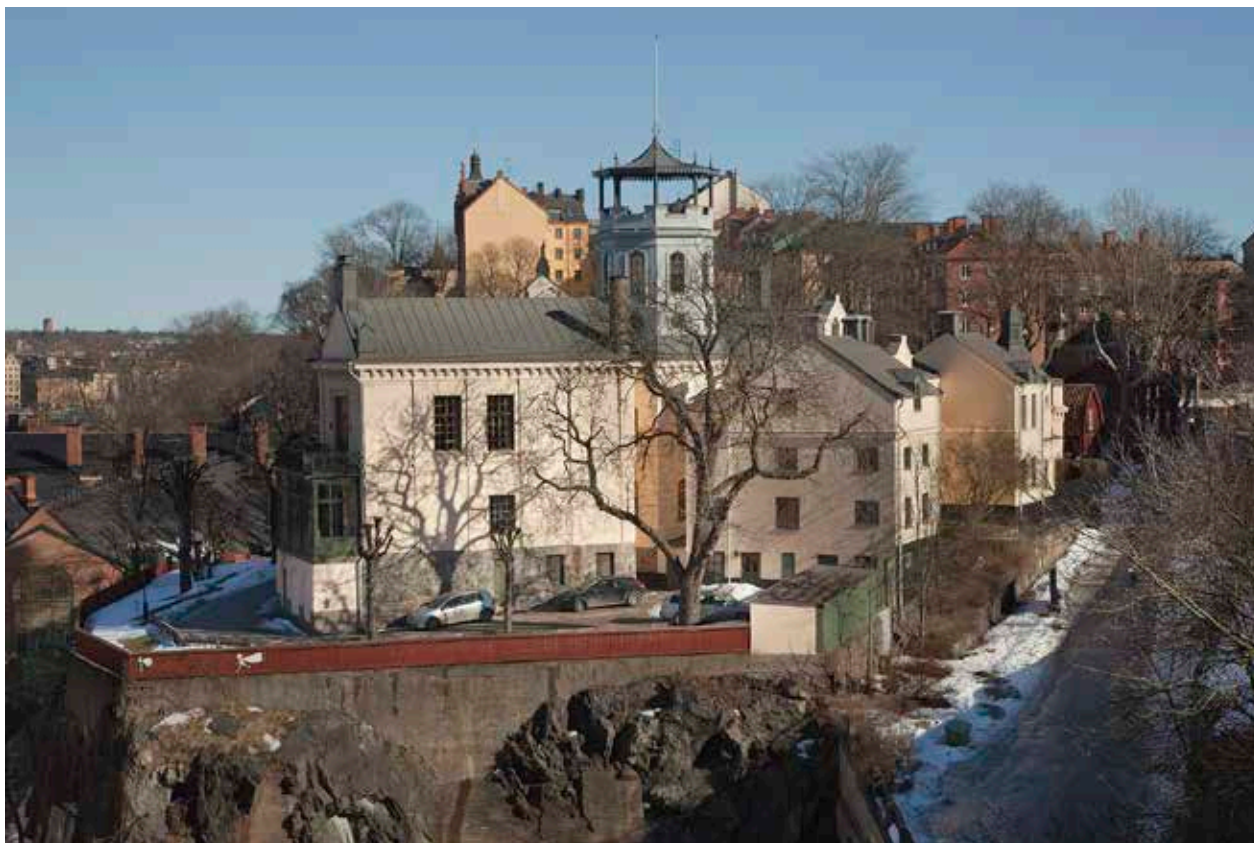
Byggnadens historia har nära anknytning till ett av de mer framstående företagen inom den för Stockholm och Sverige viktiga mekaniska industrin under 1800-talets andra hälft. Den representerar därmed det ekonomiska uppsving och den industrialisering som var grunden för Sveriges omvandling till ett modernt land och Stockholms position som en modern europeisk storstad. Villan är också starkt knuten till en av landets mer framgångsrika företagar-släkter, och placeringen på höjden, det välbevarade yttre och flera påkostade rumsinredningar berättar om tidens högborgerliga familjer och deras sociala ambitioner och möjligheter.

Fastigheten Ludvigsberg 4 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Området omkring Skinnarviksberget var länge en utkant av staden. Namnet är belagt sedan 1600-talet och anger att här bodde människor som arbetade med skinnberedning. "Skinnarna", eller garvarna, bedrev en verksamhet som både luktade illa och var brandfarlig och som måste placeras långt från tätbebyggda trakter.

Till sådana här utkantsområden sökte sig även de mindre bemedlade, och bebyggelsen karakteriserades under 1700- och 1800-talen av småskalighet och enkelhet. Här fanns relativt stora trädgårdar där de boende odlade grönsaker och andra växter för husbehov. De små husen rymde många personer, och arkivhandlingarna anger sysselsättningar med anknytning bland annat till sjöfart och hantverksyrken. Här bodde även fattiga pigor, arbetskarlar och

DISPONENTVILLAN VID LUDVIGSBERG MED SITT KARAKTERISTISKA TORN LIGGER PÅ EN HÖJD OCH BLICKAR UT ÖVER DEN MEKANISKA VERKSTADEN OCH RIDDARFJÄRDEN. TILL VÄNSTER LIGGER GALLERIFLYGELN SOM BYGGDES 1896 OCH TILL HÖGER DE TVÅ ÄLDRE HUSEN SOM INFÖRLIVADES NÄR VILLAN BYGGDES 1860. FOTO I. JOHANSSON, SSMDIG008835.

fabriksarbetare.

Området lockade med tiden också till sig olika fabriker, som Öbergsska klädesfabriken öster om Ludvigsberg, och under 1800-talets industrialisering etablerade sig några större företag i området. År 1843 grundades Ludvigsbergs gjuteri och mekaniska verkstad av Jacques Lamm, och drygt tio år senare startade Münchenbryggeriet sin verksamhet.

HISTORIK

Familjen Lamm

Ludvigsbergs mekaniska verkstad blev under andra hälften av 1800-talet en av Stockholms mer betydelsefulla industriverkstäder, och initiativtagaren Jacques Lamm tillhörde en familj av framgångsrika handelsmän och industriidkare. Släkten Lamm har också varit betydelsefull inom andra områden, bland annat som framgångsrika konstsamlare och mecenater. Jacques Lamm var till exempel amatörmålare och umgicks flitigt med dåtida konstnärer. Han var även arkitekturintresserad och gjorde flera av ritningarna till Ludvigsbergs verkstadsbyggnader.

Sonen Carl Robert blev en betydande konstsamlare som hade nära kontakter med personer som Carl Larsson och Anders Zorn.

Ludvigsbergs mekaniska verkstad

Tomten vid Skinnarviksberget var backig och oländig men här expanderade rörelsen de kommande decennierna. Den första tiden var blygsam med tillverkning av framför allt mindre maskiner och spisar men verkstaden växte och flera tomter köptes in i området. Under 1850- och 1860-talet byggdes flera nya verkstadshus, men också kontorshus och bostäder för de anställda samt en påkostad villa för ägarfamiljen, den så kallade Disponentvillan. När företaget var som störst på 1890-talet hade verkstaden drygt 400 anställda.

Disponentvillan byggs

Jacques Lamm bodde till en början i en enkel bostad inom fabriksområdet. När verksamheten hade blivit framgångsrik kunde familjen 1860 bygga sig ett påkostat bostadshus på en angränsande tomt. Huset

SALONGEN PÅ ÖVRE VÅNINGEN HAR EN PÅKOSTAD INREDNING MED SPIS AV MARMOR FRÅN CARRARA I ITALIEN OCH ETT RIKT DEKORERAT TAK. FOTO I. JOHANSSON, SSMDIG008671.

placerades på den högsta punkten och gav en tydlig bild av företagets hierarki och maktförhållande.

Redan 1855 hade Jacques Lamm i hörnet av Duvogränd och nuvarande Ludvigsbergsgatan låtit uppföra en praktfull körport med portal i putsat tegel. Med gjutjärnsgrindar och -dekorer tillverkade vid Ludvigsberg vände den sig som en reklampelare för verksamheten ut mot världen. Samtidigt byggdes också ett stall med vagnshus utmed Duvogränd.

Väster om portalen uppfördes fem år senare själva villan. På tomten fanns redan ett antal byggnader av både sten och trä, flera av dem från 1700-talet. De flesta av dessa revs men i söder utnyttjades två nästintill kvadratiska byggnader till att bilda mindre flyglar i två våningar.

Ritningarna till det nya huset lämnades in 1859 och har Jacques Lamms påskrift och möjligen hade han med sitt arkitekturintresse inflytande över slutresultatet. De har emellertid tillskrivits arkitekten Johan Fredrik Åbom som åtminstone från 1870-talet var en av intressenterna i Ludvigsbergs mekaniska verkstad. Ritningarna till den nya villan visar en ny-

gotiskt inspirerad fasad med spetsbågiga fönster och en rundbågig fris under takfoten. Exteriörens mest påtagliga inslag är det åttkantiga utsiktstorn som ansluter till den västra kortsidan.

Villan under den första tiden

Carl Robert Lamm skrev 1932 minnesanteckningar för familjen och beskrev där hur han mindes villan från sin barndom. I bottenvåningen fanns två kontorsrum medan resten hyrdes ut till en grosshandlare. Familjen Lamm själv bodde på den förnämre andra våningen som innehöll fem rum, kök och tambur. Förutom barnkammare och föräldrarnas sängkammare fanns den stora salen som hade den oerhörda lyxen av två vita kakelugnar av carraramarmor i var sitt hörn. Väggarna var målade i vit marmorimitation som enligt Carl Robert Lamm "i hög grad bidrog till hemmets kyliga atmosfär". Dessutom fanns "Pappas rum" och en salong med ljust blåmålade fält inom träramar som var målade i ljus ekimitation. I västra flygeln låg jungfrukammare och några rum som hyrdes av arbetare. Östra flygeln var kuskbostad. Tornet

ETT AV RUMMEN I TORNET INREDDDES AV CARL ROBERT LAMM I RIDDARROMANTISK STIL MED HÖGA MÖRKA PANELER OCH EN FANTASIFULL SPIS. FOTO I. JOHANSSON, SSMDIG008704.

var den stora sevärdheten varifrån man kunde se stadens alla kyrktorn. Här fanns färgade glastrutor i övre delen och tornet var så magnifikt att kung Oscar II på en promenad lär ha begärt att få komma upp och se på utsikten.

Villan var utvändigt putsad i gult och i både norr och söder fanns trädgårdar. På den stora gården mot norr stod en stor gjutjärnsfontän med en putto som bar den övre skålen, och runt omkring planteringar med bland annat majs, lin och canna. På gården byggdes också en magasinsbyggnad för fabriken gjutjärnsprodukter och en dasslänga där familjens avtråde var ”dukat för två stora och en liten”. Föräldrarna hade även ett eget dass mellan tornet och västra flygeln med ingång från gården. Den lilla byggnaden finns fortfarande kvar i vinkeln mellan byggnaderna.

Förändringar senare under 1800-talet

Villan var på 1860-talet en av de mest påkostade i Stockholm men trots den fina bostaden blev familjen

Lamm inte kvar så länge. Området var fattigt med flera krogar, och den luxuösa villan stack i ögonen hos de mindre bemedlade. Dessutom beskriver sonen Carl Robert Lamm i sina minnesanteckningar en öppen antisemitism som tog sig uttryck i verbala smädelser när familjemedlemmarna visade sig ute. Jacques Lamm beslutade därför redan 1867 att flytta till ett mer centralt beläget hus på Drottninggatan. Villan hyrdes ut, men Carl Robert Lamm flyttade tillbaka 1876 och tog över företaget efter fadern. Med tiden blev han en mycket förmögen man och en betydande konstsamlare som lät göra stora förändringar av disponentbostaden under de kommande decennierna. Huset moderniserades med centralvärme, elektricitet och avlopp samtidigt som flera av rummen fick nya, påkostade inredningar. Ett stort arbete var uppförandet av den nya flygeln som bland annat skulle innehålla Carl Robert Lamms stora tavelsamling. Den uppfördes 1896 efter ritningar av Erik Josephson och hela övervåningen reserverades för tavelgalleriet.

TRAPPORNA I HUSET GJORES AV DEKORATIVT GJUTJÄRN SOM KOM FRÅN DEN MEKANISKA VERKSTADENS SORTIMENT. FOTO I. JOHANSSON, SSMDIG008758.

Rivning hotar

Carl Robert Lamm lämnade 1905 både företaget och bostaden som istället togs över av det angränsande Münchenbryggeriet. Villan kom i fortsättningen att fungera som bostad för bryggeriets chefer, som kontor och även som representationslokaler. År 1974 övergick villan i Stockholms stads ägo och hela fabriksområdet hotades av rivning och planer på nya bostäder, men en stark opinion lyckades förhindra att merparten av de industrihistoriskt intressanta byggnaderna revs. Här har sedan dess olika förenings- och företagsverksamheter haft lokaler.

Sedan 2005 ägs och förvaltas den av AB Stadsholmen och hyrs i dag ut som kontor.

Upprustning och renovering

Under 1980-talets första hälft gjordes en större, men i huvudsak varsam renovering av lokalerna i både villan och före detta stallet. Några igensatta fönster togs upp samtidigt som vissa dörrar brandförstärktes med skivor och en äldre spiraltrappa med lövsågat

räcke återställdes. Vissa sekundära mellanväggar revs och några nya uppfördes i nya lägen. Några fönstersnickerier gjordes nya och på ett par ställen kompletterades dörrar med befintliga som fanns i huset. Stadsholmen tog över fastigheten 2005.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Fasaden har fortfarande en 1860-talskaraktär med spetsbågiga nygotiska fönster, friser och det pregnanta tornet. Senare tillägg har anpassats efter det ursprungliga utseendet, varför hela villan ger intryck av att vara uppförd under samma tid. Av de båda äldre byggnader som ingår i villan är det främst den västra flygeln som bevarar ett ålderdomligt yttre med sina fönsterformer och fönster placerade i murlivet. Några fönster i östra flygeln är ovanligt och opropor-tionerligt stora, men om de har fått sin storlek under 1800- eller 1900-talet är oklart.

Interiör

Invändigt finns en i huvudsak intakt planlösning och äldre sammanhållna inredningar på främst våning 1 och 2 trappor. Bottenvåningen har genomgått större förändringar med både ändrad planlösning i några rum och borttagen fast inredning av påkostat slag.

Den äldre inredningen i villan präglas framför allt av de påkostade rummen från 1880- och 1890-talet men vad som finns kvar av 1860-talet är inte helt klarlagt. Vid sidan av den välbevarade planlösningen och gjutjärnstrapporna finns här troligen en del snickerier som fotpaneler och dörr- och fönstersnickerier. I den västra flygeln förefaller en del fönsterkarmar vara från 1700-talet, liksom eventuellt några dörrar. Osäkerheten i dessa fall beror bland annat på att de tillägg som har gjorts de senaste 100 åren i regel har varit varsamma och utgått från äldre snickeriprofiler och utföranden.

Inkörsport och stall

Både inkörsporten och stallet från 1855 finns kvar, men stallet byggdes om till kontor på 1940-talet och fick då de nuvarande fönsteröppningarna. Från äldre tid finns ett par takkupor, den ena med hissanordning för att transportera hö till höskullen på vinden. Invändigt är inredningen helt modern. Inkörsporten är i huvudsak välbevarad med dekorativa gjutjärns-galler och två lykthållare.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVAND E HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.